

Ardelean Inez – Bogotyán Róbert Lajos

EGY KUTATÁS MARGÓJÁRA: AZ ANYA-GYERMEK RÉSZLEG MŰKÖDÉSE ÉS A GYERMEKEK ÉRZELMI FEJLŐDÉSE A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS KONTEXTUSÁBAN

Reflections on a research study: The operation of mother-child quarters and the emotional development of children in the context of the prison service

A tanulmány a hazai büntetés-végrehajtási szervezet egy speciális szegmensét, a Bács-Kiskun Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet anya-gyermek részlegének működését vizsgálja. Az interjúalapú kvalitatív kutatás révén feltártuk a részleg napi gyakorlatát, kiemelten elemezzük az anya-gyermek kapcsolat támogatására irányuló intézkedéseket és az azzal kapcsolatos kihívásokat. Külön figyelmet fordítottunk az anya és gyermek együttes elhelyezésének időtartamára, és javaslatokat dolgoztunk ki a differenciált időtartam meghatározására, mely elősegíti a gyermekek biztonságos és érzelmileg kiegyensúlyozott fejlődését. A tanulmány hozzájárulhat a hazai büntetés-végrehajtás szakmai törekvéseinek támogatásához, elősegítve a gyermekvédelmi szempontok és a büntetés-végrehajtás gyakorlatának harmonikus összehangolását.

Kulcsszavak: anya-gyermek részleg, időtartam, együttes elhelyezés, kötődés, fejlődés

The study examines the operation of a special segment of the Hungarian Prison Service, namely the Mother-Child Quarter of the Bács-Kiskun County Remand Prison. Through interview-based qualitative research, we explored the daily practices of the quarter, with a particular focus on analyzing measures aimed at supporting mother-child relationships and the challenges associated with them. We paid particular attention to the duration of joint placement of mothers and children and developed recommendations for determining differentiated time periods regarding separating mothers and children, which promotes the safe and emotionally balanced development of children. The study can contribute to supporting the professional aspirations of the Hungarian Prison Service by promoting the harmonious coordination of child protection aspects and prison practice.

Keywords: mother-child quarter, time period, joint placement, bonding, development

Bevezetés

Az anyává válás a női lét egyik legszebb és legmeghatározóbb folyamata, amely a várandósság időszakától kezdve mind fizikai, mind lelki síkon jelentős változásokat eredményez. A gyermekvállalás a család életének átrendeződését is jelenti: az otthoni környezet átalakul, új szerepek és új felelőségek jelennek meg. Míg a társadalom többsége számára az anyaság megélése természetes, otthoni közegben történik, addig sajátos és különleges helyzetet teremt, amikor egy nő a szabadságvesztés-büntetésének letöltése alatt válik édesanyává. E helyzet különösen érzékeny kérdéseket vet fel: hogyan biztosítható a gyermek testi, lelki és szellemi fejlődése a rácsok mögött, milyen keretek között ápolható az anya-gyermek kapcsolat, és milyen intézményi, jogi eszközök állnak rendelkezésre a gyermek érdekeinek védelmére?

A büntetés-végrehajtási intézetek (a továbbiakban: bv. intézetek) hagyományosan a férfi fogvatartottak elhelyezésére vannak berendezkedve, tekintettel arra, hogy a bűnelkövetés nemek szerinti arányában a férfiak túlsúlya jellemző. Ez az alapvető differenciálási tényező meghatározta az intézmények szervezeti és működési mechanizmusait, a biztonsági és felügyeleti eljárásokat, valamint a fogvatartottak ellátására irányuló rendszereket, amelyek elsősorban a férfi fogvatartotti populáció sajátosságaihoz igazodtak.

Ezzel szemben a gyermeküket váró nők és a csecsemők speciális igényei jelentős mértékben eltérnek az intézet hagyományos célcsoportjának szükségleteitől, ami komoly kihívást jelent a gyermekbarát környezet biztosításának szempontjából. A börtön alapvetően nem kisgyermek nevelésére berendezett világ. Ennek ellenére a nemzetközi és a hazai jogi szabályozás is hangsúlyozza: a gyermek mindenek felett álló érdekét minden körülmények között biztosítani kell. Ezen alapelv mentén alakult ki már 2002-ben Magyarországon is az anya-gyermek részleg, amely lehetőséget teremt arra, hogy a fogvatartott nők és csecsemőik közösen tölthessék életük első hónapjait.

A kutatás célja és módszertana

Kutatásunk alapvető célja az anya-gyermek részleg működésének bemutatása, valamint azoknak a módszereknek és stratégiáknak a feltárása, amelyek hozzájárulnak a rendszer hatékony és eredményes működéséhez. Kiemelt figyelmet szenteltünk annak, hogy a vizsgálat során feltárjuk az esetleges nehézségeket és kihívásokat, egyúttal konstruktív javaslatokat fogalmazzunk meg ezek eredményes kezelésére, különösen az együttes elhelyezés időtartamára és a reintegrációs lehetőségek fejlesztésére vonatkozóan.

Kutatási módszerünk elsősorban kvalitatív megközelítésen alapult. A vizsgálat során a Bács-Kiskun Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet anya-gyermek részlegén félig strukturált interjúkat készítettünk az intézet parancsnokával, a fogvatartási ügyek

alosztályvezetőjével, valamint egy, a részlegen szolgálatot teljesítő reintegrációs tiszttel. Az interjúk feldolgozását tartalomelemzéssel végeztük.

Az interjúk megtervezése során a kérdéseket az alanyok beosztásához és feladatköréhez igazítottuk annak érdekében, hogy pontos és részletes információt kapjunk a részleg működéséről. A parancsnok számára általános, intézeti működéssel és bővítési lehetőségekkel kapcsolatos kérdéseket fogalmaztunk meg, míg az alosztályvezetőt elsősorban a részlegre kerülés, a távozás és a reintegráció témakörében kérdeztük. A reintegrációs tiszttel folytatott interjúban a mindennapi élet gyakorlatát, a fogvatartottakkal való közvetlen kommunikációt, valamint a személyes tapasztalatokat helyeztük fókuszba.

A fent ismertetett, a vizsgálati személyek eltérő szerepvállalásához és feladatellátáshoz illeszkedő kérdéseken túl, néhány azonos tartalmú kérdés is megfogalmazásra került mindhárom interjúalany esetében:

1. Milyen reintegrációs módszereket alkalmaznak a részlegen?
2. Milyen időtartam lenne ideális az együttes elhelyezés szempontjából?
3. Melyek a legnagyobb kihívások a mindennapi működés során?

E kérdések segítségével átfogó képet kívántunk alkotni a részleg működéséről, kihívásairól és lehetőségeiről, valamint szándékunkban állt megalapozni azokat a javaslatokat, amelyek a gyermekek érdekeit és a reintegráció sikerességét egyaránt szolgálhatják.

Jogszabályi háttér és sajátos szabályozások

Mielőtt rátérnénk a kutatás eredményeinek ismertetésére, fontosnak tartjuk áttekinteni a várandós és a kisgyermekes fogvatartottakra vonatkozó speciális szabályozásokat. Különösen lényeges bemutatni, hogy milyen lehetőségekkel élhet egy nő, ha várandósan kerül a bv. intézetbe, milyen jogi és intézményi garanciák biztosítják számára a terhesség és a szülés idején a megfelelő feltételeket, valamint milyen különleges bánásmódban részesül a szabadságelvonás ideje alatt.

Az Alaptörvény XVI. cikke egyértelműen kimondja: „*Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, lelki és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz*”.

Ennek érvényesítése a bv. intézetekben különösen nagy kihívást jelent, hiszen a fogvatartottak jogainak korlátozása mellett is biztosítani kell a gyermekek zavartalan és egészséges fejlődését.

„*A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról*” szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. törvény) részletesen

szabályozza a várandós elítéltek jogállását. A jogszabály előírja, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdését halasztani kell, amennyiben az elítélt a terhesség tizenkettedik hetét meghaladta, legfeljebb a szülést követő tizenkettedik hónap végéig, vagy abban az esetben, ha egy évesnél fiatalabb gyermekét gondozza. Ez a szabályozás lehetővé teszi, hogy a nők gyermekük első életévében otthoni környezetben gondozhassák újszülöttjüket.

A várandós elítéltek két módon hozhatják világra gyermeküket a szabadságvesztésük letöltésének időtartama alatt. Az egyik lehetőség a szabadságvesztés félbeszakítása, amely lehetővé teszi, hogy az anya az általa választott kórházban, hozzátartozói jelenlétében hozhassa világra gyermekét. Abban az esetben azonban, ha a szabadságvesztés nem kerül félbeszakításra, a szülés a büntetés-végrehajtás egészségügyi intézetében zajlik. „A büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak egészségügyi ellátásáról” szóló 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet (a továbbiakban: rendelet) értelmében a várandós nőt a kiírt szülési időpont előtt négy héttel a Hajdú-Bihar Vármegyei Berettyóújfaluban épült Egészségügyi Központba szállítják.

A rendelet rendelkezik arról is, hogy a Büntetés-végrehajtás Egészségügyi Központ (a továbbiakban: BVEK) főigazgatója köteles értesíteni a fogvatartott lakóhelye szerinti gyámhivaltat, amely mérlegeli, szükséges-e intézkedést kezdeményezni a gyermek elhelyezésével kapcsolatban. A szülést megelőző 15 nappal a BVEK a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát is tájékoztatja az anya és a gyermek közös elhelyezésének biztosítása érdekében. Amennyiben a közös elhelyezés nem engedélyezhető, az illetékes bv. intézet parancsnoka vagy a BVEK főigazgatója a gyámhivatal intézkedését kezdeményezi.

Külön figyelmet igényel azon esetek szabályozása, amikor a fogvatartott nő nem kívánja vállalni születendő gyermekét. E kérdésben a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény rendelkezései az irányadók, amelyek a fogvatartottakra is vonatkoznak. A rendelet alapján amennyiben egy fogvatartott nő jelzi a várandósság lehetséges fennállását, a bv. intézet köteles 48 órán belül térítésmentesen terhességi gyorstesztet biztosítani számára. A várandósságot ezt követően szülész-nőgyógyász szakorvos igazolja. A szabályozás értelmében az elítélt nőnek írásban kell nyilatkoznia arról, hogy kívánja-e a terhességet megtartani, vagy annak megszakítását kéri. A terhesség-megszakítás a BVEK-ban is elvégezhető, a vonatkozó jogszabályi keretek szerint a várandósság 12. hetéig.

A várandós anyákat egészségügyi szempontból is különös bánásmód illeti meg. A várandós fogvatartott, valamint a gyermek térítésmentesen kap gyógyszert, illetve gyógyászati segédeszközt, továbbá a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírás helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló

16/2014. (XII. 19.) IM rendelet szerint korlátozás nélkül vásárolhat szükségleti cikkeket, ameddig a gyermeke a bv. intézetben vele együtt van elhelyezve.

A különleges bánásmód érinti a munkáltatásukkal kapcsolatos szabályozást is: a várandósság hatodik hónapjától a szülést követő ötvenedik napig, vagy ha az anya a gyermekével együttesen kerül elhelyezésre, nem terheli munkavégzési kötelezettség, valamint éjszakai műszakba nem oszthatók be. Megilleti őket a tápláló, egészséges étrend, amely biztosítja a megfelelő vitaminokat és ásványi sókat mindkét fél számára. Az anyák szabadságvesztése során tilos velük szemben a magánelzárás végrehajtása, továbbá bárminemű kényszerítő eszköz alkalmazása.¹

A részlegre történő befogadás és kihelyezés eljárásrendje és kritériumai

Az anya-gyermek részleg sajátossága, hogy az anyák kategória-besorolástól, bűncselekménytől, valamint ítélettől függetlenül kerülnek itt elhelyezésre.² Az országban kizárólag a Bács-Kiskun Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézetben van lehetőség együttes elhelyezésre. Az anyák két módon kerülhetnek a részlegre: egyrészt, ha a szülés a szabadságvesztés végrehajtása alatt történik, másrészt, ha a fogvatartott nő egyévesnél fiatalabb gyermekét gondozza.

Mindkét esetben szükséges az, hogy az együttes elhelyezést kizáró ok ne álljon fenn. A Bv. törvény 128. § (3) bekezdése taxatív felsorolja azokat tényezőket, amikor az anya és a gyermek együttesen nem helyezhető el, mégpedig, ha:

- a) az anya a gyermek gondozását nem vállalja,
- b) a bíróság a szülői felügyeletet az anya valamennyi gyermekével kapcsolatosan megszüntette,
- c) az anya ellen a gyermek sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt eljárás indult, vagy
- d) az anya egészségi állapota miatt a gyermek gondozását, nevelését nem tudja ellátni.

A jelenlegi szabályozás értelmében az anya és gyermeke legfeljebb a gyermek egyéves koráig tartózkodhatnak az anya-gyermek részlegen.

Kivételes esetben az együttes elhelyezés biztonsági okból is megszüntethető. Ez akkor fordul elő, ha a gyermek bárminemű veszélynek van kitéve, például bántalmazás vagy

1 Fehér L., Parti K. (2003) p. 21.

2 Zakhar T. (2019) p. 65.

az anyák közötti erőszakos konfliktus következtében. Ilyen helyzetben a gyámhatóság határozata alapján történik a gyermek további elhelyezése.

A részleg telítettsége és az időtartammal kapcsolatos kérdések

2002 februárjában kezdte meg működését ideiglenes jelleggel az anya-gyermek részleg, ahol akkoriban kilenc anya és kilenc gyermek elhelyezésére volt lehetőség. Egy évvel később költözött át a részleg az intézeten belüli végleges helyére, ekkor már a körletrés ház lakószobára bővült, és huszonegy gyermek elhelyezésére volt alkalmas. A számbeli különbség oka az, hogy a részleg rendelkezik egy ikerszobával is.

A részleg működése óta a kihasználtság eddig még soha nem érte el a maximális kapacitást. Ennek egyik fő oka, hogy bár számos nő kerül várandósan bv. intézetbe, közülük viszonylag kevesen felelnek meg az együttes elhelyezés feltételeinek. Gyakran előfordul, hogy a szülés időpontjában olyan kizáró körülmény áll fenn, amely akadályozza a részlegre való bekerülést. Hivatalból el kell halasztani a szabadságvesztés-büntetés megkezdését annak az elítéltnak, aki várandós és a váradósság a tizenkettedik hetet meghaladta, legfeljebb a szülés várható idejét követő tizenkettedik hónap végéig.

A részleg megnyitásakor hatályban lévő rendelkezések értelmében, a csecsemő hat hónapos koráig volt együttesen elhelyezhető az édesanyjával, azonban az anya kérelmére az intézet parancsnokának – indokolt esetben – lehetősége volt meghosszabbítani az együttes elhelyezést, a gyermek egy éves koráig. Ez abban az esetben volt lehetséges, ha a gyermek még mindig anyatejjel táplálkozott, illetve ha közösen hagyhatták el a részleget.³

A 2012-es ombudsmani jelentés⁴ nyomán a szabályozás módosult, így a közös elhelyezés kitolódott a gyermek egy éves koráig.

Az időtartam meghatározása kapcsán különösen fontos szempont a gyermek érzelmi fejlődése. John Bowlby kötődésemélete rámutat arra, hogy a csecsemők veleszületett szüksége legalább egy szoros és tartós érzelmi kapcsolat kialakítása, amely jellemzően az anya és a gyermek között alakul ki az első életév során. A kötődési kapcsolat megszakadása esetén a kötődési személy nem helyettesíthető egy másikkal, mivel a már kialakult – személyre szóló – kötődési minta nem vihető át egy másik kapcsolatra.⁵

3 Kozmáné Bán E. (2018) p. 44–45.

4 Alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3616/2012. számú ügyében

5 Tóth I. (2020) p. 246.

A kötődés az első életév során fokozatosan erősödik, és a szeparációs szorongás a 12–18 hónapos kor közötti időszakban éri el csúcspontját. Ebben az életszakaszban az anya közelségének elvesztése különösen súlyos következményekkel járhat. Bowlby szerint a rövid távú szeparáció még nem feltétlenül okoz maradandó károsodást, azonban a huzamosabb távollét nyugtalansághoz, érzelmi visszahúzódáshoz, sőt, a kötődési kapcsolat sérüléséhez vezethet. Ebből fakadóan a gyermek életkora kulcsfontosságú tényező a közös elhelyezés időtartamának meghatározásakor.⁶

Nemzetközi összehasonlításban is látható, hogy eltérő megoldások születtek az együtt-élési idő meghatározására. Míg Svédországban például legfeljebb fél évig engedélyezett a közös elhelyezés, addig Németország zárt intézeteiben három, nyitott részlegeiben pedig akár hat éves korig is együtt maradhat anya és gyermeke. Angliában a zárt intézetekben jellemzően fél évig, a nyitott intézetekben másfél évig tart a közös elhelyezés, míg Csehországban és Belgiumban a gyakorlat ennél hosszabb időt is megengedhet. A külföldi tapasztalatok tehát azt mutatják, hogy nincs egységesen elfogadott időtartam, ugyanakkor mindenhol a gyermek érzelmi biztonsága és egészséges fejlődése a meghatározó szempont.⁷

A kutatás bemutatása

Az interjúk feldolgozása során egyértelművé vált, hogy mindhárom interjúalany saját feladatköréhez kapcsolódóan emelte ki a részleg működésének kihívásait és tapasztalatait. Bár a mindennapi helyzeteket más-más nézőpontból közelítették meg, válaszaik közös vonása, hogy az anyák együttműködési hajlandósága, valamint a gyermekek mindennapi szükségleteinek folyamatos biztosítása jelenti a legnagyobb feladatot. Az interjúk így nem csupán a részleg hétköznapijait rajzolják meg, hanem az intézet működésének összetettségére is rávilágítanak.

A részleg megnyitása óta a legmagasabb létszám tizenhárom anya és tizennégy gyermek volt. A legfrissebb statisztikai adatok alapján, 2025. szeptemberig hét anya és hét gyermek volt a részlegen, viszont az intézet tájékoztatása szerint a létszám folyamatosan változik. Mindössze három anya szabadult, közülük csupán egy távozatott gyermekével együtt az anya által megadott lakókörnyezetbe. Egy esetben a gyermek gyermekotthonba, a másikban pedig anyaotthonba került. Ugyanebben az évben kilenc gyermek vonatkozásában történt kihelyezés – nevelőszülőkhöz, az anya által megadott lakókörnyezetbe, gyermekotthonba vagy örökbefogadással. Ezek az adatok arra mutatnak rá, hogy ritkán adódik lehetőség arra, hogy a gyermek az édesanyjával együtt hagyja el az intézetet. Ennek leggyakoribb oka, hogy az anya szabadságvesztése

6 Visontai-Szabó K. (2019.) p. 55.

7 Györi Z. (2003) p. 85–90.

meghaladja az egyéves együttélési időszakot, vagy a gyámhatóság nem tartja megfelelőnek a megjelölt lakókörnyezetet. Ez különösen érzékeny helyzetet teremt, hiszen a gyermek az első életévében folyamatosan az édesanyjával élhetett, a szabadulás, vagy az egy éves kor leteltének pillanatában azonban sokszor mégis el kell válniuk.

Ugyanakkor előfordul, hogy maga az édesanya kéri gyermeke korábbi kihelyezését, felismerve, hogy a hosszabb távú fejlődést a civil környezet jobban szolgálja. Bár ritka döntés, de több esetben is tapasztalható volt, hogy az anyák gyermekeik érdekeit a sajátjaikkal szemben előtérbe helyezték.

A kecskeméti anya-gyermek részleg mind tárgyi, mind személyi feltételeiben eltér a bv. intézetek általános szabályok alapján kialakított részlegeitől. A lakóhelyiségek a gyermekek életkori sajátosságainak figyelembevételével kerültek kialakításra: kiságy, pelenkázó, játékok, színes faldekorációk biztosítják a gyermekek szükségleteinek megfelelő kielégítését és a környezet családias hangulatát. A részlegen külön játszószooba, babalátogató helyiség, fürdetőhelyiség és közös étkező is működik, amelyek mind a gyermekek igényeit hivatottak szolgálni.

Az intézet parancsnoka az interjú során kiemelte, hogy az anya-gyermek részleg biztonsági és infrastrukturális fejlesztése folyamatos feladat. A részleg egyik területét gyermekbarát – az életkori sajátosságoknak megfelelő díszítéssel ellátott – ráccsal zárták le az anyák és a gyermekek védelme érdekében. Itt három elkülönítő zárka is kialakításra került, amelyek lehetőséget biztosítanak arra, hogy fertőzés gyanúja esetén az anya és gyermeke ideiglenesen elkülöníthető legyen. Az elmúlt években két lakóhelyiséget újítottak fel, új babaágyakat és babakocsikat szereztek be, valamint a nyílászárók szűnyoghálóit is kicserélték. Mindezek a fejlesztések arra irányulnak, hogy a speciális részleg – a lehetőségekhez mérten – minél inkább megfeleljen a gyermekek szükségleteinek.

A részleg személyi feltételei több szakterület együttműködésén alapulnak. A felügyeletet 12 órás váltásban körletfelügyelők biztosítják, míg a reintegrációs tiszt a fogvatartottak napirendjének, tevékenységeinek koordinálásáért és az adminisztratív feladatok ellátásáért felel. A részleg sajátossága, hogy csecsemőgondozó is dolgozik itt, aki a gyermekek napi ellátásában – étkeztetés, mozgás, alapvető gondozás – nyújt szakmai támogatást. A védőnő heti rendszerességgel ellenőrzi a gyermekek állapotát és fejlődését, míg a gyermekorvos rendszeres vizsgálataival és szükség esetén azonnali jelenlétével biztosítja a részleg egészségügyi hátterét. Az intézetben pszichológus és pártfogó felügyelő is elérhető.

Mindennapi tevékenységek a részlegen

A mindennapok tevékenységei főként a gyermekek alapszükségleteinek kielégítésére irányulnak, mint az étkeztetés, a megfelelő higiéniai ellátás és a gondozás. A reggeli ébresztőt követően étkezés, majd csendes pihenő, délután fürdetés és tisztálkodás következik.

Külső szervezetek közreműködésével időről időre sor kerül fejlesztő foglalkozásokra, például babamasszázsra, mondókás programokra vagy közös zenés foglalkozásokra. Bár ezek nem érhetők el folyamatosan, mégis fontos szerepet játszanak az anya-gyermek kapcsolat elmélyítésében.

Az ünnepek különös jelentőséggel bírnak a részlegen. Karácsonykor például közös mézeskalácssütés és ajándékozás zajlik, amely lehetőséget ad az anyáknak arra, hogy a börtön falai között is átélhessék a családi együttlét élményét.

Külvilági tapasztalatok

A gyermekek a külvilággal leginkább orvosi vizsgálatok során találkoznak, ami jelentősen beszűkíti tapasztalataikat és szocializációjukat. Az interjúalanyok beszámolóí szerint, amikor a részlegen hosszabb ideig kizárólag női felügyelők teljesítettek szolgálatot, a gyermekek egy férfi jelenlétét szokatlan élményként élték meg, hosszan figyelték és erős érdeklődést mutattak. Az intézet ezért törekszik a személyi állomány nemek szerinti arányának kiegyensúlyozására, ezzel is elősegítve a gyermekek sokoldalúbb szocializációját.

Kihívások

Az interjúk kiértékelése rámutatott arra is, hogy a részleg működését segítő szakemberek más-más hangsúllyal, de azonos kérdésköröket azonosítottak kihívásként. A fogvatartási ügyek alosztályvezetője például a konfliktuskezelés nehézségeire hívta fel a figyelmet, mivel „*a mamák hajlamosak pajzsként felhasználni gyermeküket*”. Az intézet parancsnoka a szervezési terheket emelte ki: „*ha éjszaka az egyik sírni kezd, akkor nagy valószínűséggel még négy másik gyermek is felébred, ezért visszaaltatásuk is adott esetben problémás lehet.*” A reintegrációs tisztszámolója alapján – a közösségi együttélés során kialakuló feszültségek nyomán –, egyes anyák esetében megfigyelhető a társas kirekesztés és a szociális elszigetelődés jelensége.

A rendkívüli események kapcsán az interjúalanyok elsősorban fegyelmi helyzeteket említettek, amelyek időről időre felborítják a részleg életét. Bár ritka, de előfordult gyermekbántalmazás vagy anyák közötti tettelegesség is. Ilyenkor minden esetben a közös elhelyezés megszüntetésére kerül sor, a gyermekek biztonságát szem előtt tartva.

Reintegrációs lehetőségek

A fogvatartott anyák – speciális helyzetükből adódóan – nem vesznek részt olyan komplex reintegrációs programokban, mint amelyek más bv. intézetekben elérhetők, mint például szervezett oktatás, képzés, munkáltatás. Elsődleges feladatuk a gyermekükkel való törődés és a köztük lévő kapcsolat erősítése.

A gyermekek látogatására külön szabályok vonatkoznak. Az általános előírásoktól eltérően, a hozzátartozó kérheti a rendszeres látogatás engedélyezését. Amennyiben a csecsemő édesapja is bv. intézetben tartózkodik, központosított szállítás keretében a részlegen történő látogatás is megvalósítható.

A szabadulást követően az anyák számára lehetőség nyílik utógondozásra, amennyiben pártfogó felügyelet kerül elrendelésre. Ennek keretében a pártfogó felügyelők támogatást nyújtanak többek között lakhatási kérdésekben, munkakeresésben, valamint abban, hogy az intézetben elsajátított normákat a kinti életben is alkalmazni tudják. Ez a fajta segítség hozzájárul ahhoz, hogy az anyák és gyermekeik biztonságosabb környezetben kezdjék újra életüket, és csökkentheti a visszaesés kockázatát.

Időtartammal kapcsolatos nézetek

Tekintettel a kötődéseméletre és a nemzetközi példákra, különösen érdekes volt megismerni az intézetben szolgálatot teljesítő állomány véleményét az egyéves korig tartó és a korábbi, rövidebb közös elhelyezési időszakokról. Az interjúalanyok közül többen teljesítettek szolgálatot mind a régi, féléves rendszerben, mind a jelenlegi, egyéves gyakorlatban, így lehetőségük nyílt összehasonlítani, hogy melyik megoldás biztosította a gyermekek számára a legkedvezőbb fejlődési feltételeket.

A válaszadók egybehangzóan úgy ítélték meg, hogy a korábbi, féléves együttlét kevésbé jelentett érzelmi terhelést a gyermekek számára, mint a jelenlegi egyéves időszak.

Megfigyeléseik szerint, a kötődés intenzitásának növekedésével párhuzamosan, az elszakítás jelentősebb érzelmi megpróbáltatást okoz, míg fiatalabb csecsemőknél az elválás hatása mérsékeltebb.

Ugyanakkor a hosszabb együttlét előnye, hogy nagyobb eséllyel biztosítja az anya és gyermeke közös hazatérését, ami a reintegráció sikerének egyik kulcsa lehet. Az interjúk azonban arra is rámutattak, hogy a jelenlegi intézeti feltételek mellett nem adottak a több mint egyéves korig tartó közös elhelyezés lehetőségei. Bölcsődei ellátás, a gyermekek fejlődését támogató programok, valamint a megfelelő személyi állomány hiányában a hosszabb bent tartózkodás nem segítené elő a gyermek egészséges fejlődését. Ez azt jelenti, hogy bár a kötődés szempontjából a hosszabb együttlét előnyös lehetne, a rácsok mögötti környezetben nem biztosítható minden, a gyermek teljes testi, lelki és szociális fejlődéséhez szükséges feltétel.

Az interjúk során nyert adatok rámutatnak a részleg működésének komplexitására, különös tekintettel az anyák reintegrációjának támogatására és a gyermekek biztonságos, kiegyensúlyozott fejlődésének biztosítására. A felmerülő kihívások nem csupán nehézségeket jelentenek, hanem olyan fejlesztési lehetőségeket is, amelyek a jövőben tovább erősíthetik a részleg működését. A tapasztalatok alapján a szakemberek folyamatosan keresik azokat a megoldásokat, amelyek elősegítik a gyermekek egészséges fejlődését és az anyák társadalmi visszaailleszkedését, miközben biztosítják a részleg nyugodt és biztonságos működését.

Javaslatok, további lehetőségek

Kutatásunk eredményei igazolják, hogy az anya-gyermek részleg működése számos értékes elemet hordoz, a háttérben kivételes szakmai és humán erőforrás-támogatottsággal. A bv. szervezetre jellemző megújulási szándék és képesség magában hordozza annak zálogát, hogy a részleg működésének néhány aspektusát illetően, további fejlesztéseket eszközöljön a gyermekek érdekeinek szem előtt tartásával.

Az együttes elhelyezést érintően átgondolásra érdemes szempont lehet az időtartam flexibilitásának kérdése. Az intézet falain belül történő hosszabbítás jelenleg nem biztosítható, azonban az egyéniesítés elvét követve, az együttes elhelyezés időtartamának differenciált meghatározása tágabb mozgásteret nyújthat a gyermek fejlődési és érési folyamatainak figyelembevételére. Ez akár azt is jelenthetné, hogy az anya és gyermeke együtt maradhatna a szabadulásig (legfeljebb néhány hónapos hosszabbítással), míg előre látható elválás esetén a közös tartózkodás rövidebb – például féléves – időtartamban valósulhatna meg, csökkentve ezzel a gyermekre nehezedő lelki terheket.

A reintegrációs törekvések erősítése érdekében megfontolandó lehetőség a részlegen folyamatosan elérhető pszichológiai ellátás létrehozása, ezzel biztosítva az anyák napi szintű mentális támogatását, motiválását, konfliktuskezelési és problémamegoldó stratégiáik fejlesztését. Hasonlóképpen fontos szerepet tölthetne be a külső szakemberek és a segítő civil szervezetek rendszeres jelenléte, elérhetősége.

A gyermekek egészségének védelme érdekében külön figyelmet érdemel a dohányzás kérdése. A szabályozás kiterjeszhető lenne például a dohányzás során használható védőruházat kötelezővé tételére, amit az anya dohányzáskor felvehet annak érdekében, hogy védje azt az öltözetet, amiben a kisbabával foglalkozik.

Összességében a javaslatok célja, hogy a részleg működése még inkább a gyermekek egészséges fejlődését és az anyák sikeres reintegrációját szolgálja, miközben mérsékli a nehézségeket.

A kecskeméti anya-gyermek részleg speciális és egyedülálló a hazai büntetés-végrehajtás rendszerében. Jelentősége túlmutat a börtön falain: új életeknek ad lehetőséget az egészséges fejlődésre, a fogvatartotti léttel összefonódva. Úgy véljük, a részleg méréhetetlenül nemes és felelősségteljes feladatkörben teljesítenek szolgálatot a kollégák, hiszen a fogvatartotti populáció reintegrációja mellett elsődleges céljuk a gyermekek egészséges, biztonságos, az életkori sajátosságoknak megfelelő fejlődésének biztosítása, valamint a családi kapcsolatok erősítése azzal a szándékkal, hogy a gyermekek megfelelő környezetbe kerüljenek kihelyezésüket követően.

Felhasznált irodalom

- 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak egészségügyi ellátásáról
1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről
2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- Alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3616/2012. számú ügyében
- Fehér Lenke – Parti Katalin (2003): A női elítéltek helyzete a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben. In: *Börtönügyi Szemle*, 2003/3. szám, p. 21–27.
- Győri Zoltán (2003): „Anya-gyermek együttes elhelyezése a börtönökben” elnevezésű nemzetközi konferencia tapasztalatai. In: *Börtönügyi Szemle*, 2003/2. szám, p. 85–90.
- Kozmáné Bán Erzsébet (2018): Merre tovább? Anya-gyermek részleg a büntetés végrehajtásban. In: *Börtönügyi Szemle*, 2018/2. szám, p. 44–62.
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- Tóth Ildikó (2020): Korai kötődés, társas kapcsolatok és lelki egészség – Legújabb fejlemények. In: Danis I. – Németh T. – Prónay B. – Góczán-Szabó I. – Hérdervári-Heller É. (szerk.): *A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata, Fejlődéseméletek és empirikus eredmények*, I. kötet, Budapest, p. 246.
- Visontai-Szabó Katalin (2019): Börtönben a családtag. In: *Börtönügyi Szemle*, 2019/2. szám, p. 54–57.
- Zakhar Tibor (2019): Egy konferencia margójára, avagy esély a gyermeknek... In: *Börtönügyi Szemle*, 2019/2. szám, p. 63–71.